

Ч а б а н ъ.

—*—

Чабанъ, годованецъ прывильного казачого степу, чашенько сырота, безъ роду и плоду. Ще хлоп'ямъ пишовъ винъ спершу за пидпасыча, потимъ ставъ помишикомъ чабана, а дали—чабаномъ. Иноди чабанъ и не зна, у кого винъ служыть, кто його хазянинъ, кто платить гроши, кто зодягае—йому се не цикаво!

Вильно гуляють годовани вивци по шырокому безкрайому степу, становлячи увесь свитъ, усе жыття чабанове. Якъ чабанъ гоныть не меньше сотни овецъ, то така череда зветься „шматокъ“, а декилька шматкивъ творять вже „отару“. Вивци пасуться завжде вкупи по п'ять, шистъ отаръ, чысломъ коло двадцяты або тридцяты тысячъ штукъ, покрываочы собою степъ, скильки може сягнути око. Якъ хвыли моря, колыхаються воны своимъ гуртомъ, осяяни проминемъ сонця Чорноморя, пидъ дogleядомъ чабанивъ, котри мижъ собою складаютъ цилу администрацю. Старший чабанъ—„отаманъ“ чабанського гурту; винъ керуе усимы диламы, мае власть дыктаторську надъ пидлеглымы йому; управляетъ загальными рухомъ въ безбережному степу, чынныть судъ и росправу, и якъ та матка въ бжолынимъ вулыку, дае усьому ладъ. Начальныкъ „отары“ зветься „лычманъ“; винъ мае помишиныківъ та одного „горбачого“, и слухае приказу „отамана“. Винъ завжде йде по середыни отары, його помишиныки по бокахъ, а позаду йде „гарба“ пидъ дogleядомъ „горбачого“, котрый управляетъ усимъ скарбомъ отары, якъ отъ: одежою, посудою,

харчами,—а навколо сього походу слидкуе цила юрба собакъ-
вовкодавивъ — оборона овець и товарыши чабанивъ. Чабаны
живуть мижъ собою у дуже велыкій злагоди. Чабанъ завжде одер-
жуе видъ „горбачого“ запасъ, котрый поповняє хазяйський пры-
кажчыкъ, шо навидуецца на рикъ разъ, або два. Плата чабанска
не велыка: два, тры карбованцы за рикъ, шмаття, одежа, якъ отъ—
шыроки шкуратяни штаны, така жъ куртка, „куйнара“*), постолы и
„гайтанъ“**), завишаный струменгамы для личення овець. Тамъ и
ножи, и ножыци, и спущадло, и рижокъ зъ галуномъ, и „джер-
мара“***) для чыщення ранъ, и шпыгынарь, и рижни лики видъ
усихъ овечыхъ хоробъ, котрымы вивца може захвориты у спеку. У-
чабаны наймаються найбильше такъ: отсе прыходыть „безталанный“
у степъ до чабанивъ и каже, шо хоче до ныхъ прыстаты, и дило
кинчается безъ хазяина овець, котрому вже описля пры обра-
хунку прыкажчыкъ доложыть, шо ще однымъ чабаномъ прыбу-
ло. Все свое жыття чабанъ проводыть у степу пидъ голымъ не-
бомъ. Якъ винъ побува рокивъ зъ десять на сели, то се й ба-
гато, а то ѹе таки, шо у степу вырослы и зроду не бачылы ни-
чого, окримъ степу. Своей степовои воли, шырокой свободы винъ
не проминяе ни на що въ свити. Навить и писня склалась про
чабана. Дивчына спивае:

Ой, чабане, чабане,
Покынь вивци пасть!

А винъ ій одмовляе:

Не покыну, покы згыну!...

Чабанъ цилы викъ гуляе по степу. Зимою винъ, зъ вив-
циамы засыпаный хуртовыною, сидыть у своему „коши“ передъ
вогнышемъ и видгривае себе замерзлого, прыслушуючысь, якъ
вiterъ свистыть та гуде, гуляючи по билому степу. В-осены
инколы цилу ничъ винъ стоить, пидпершысь на „кгерлыкгу“, хочъ
холодно и мокро. А якъ прыходыть весна, а за нею лито, чабанъ
ожывае, неначе той ведмидь по довгому сни. Сонце грie, йому
тепло, винъ задовольненый. Чабанъ лежыть на трави, курь
свою люлечку, билия нього вирный товарышъ—песъ, навколо вив-
ци; йому бильшъ ничего и не треба. Ажъ ось, „отара“ його
роздрелась, вивци блудяты у ковыли, ледве маячать. Собакы

*) Бараняча шапка.

**) Реминный широкий чересъ.

***) Щыпчыкы.

сплять, помишиныки тежъ. Треба зибраты отару и якъ не солодко лежаты чабанови на пахучай трави, гріючысь на сонци, але винъ встае. Окынувшы орлынъмъ поглядомъ безбережну далечинъ, винъ гукае:—Гей, цо, балабій, цо!—Наче гримъ гуде сей гукъ посередъ шырокого степу. Уся отара насторочуе вуха. Цапъ, во-жака овець, пидкыдае до-горы рогамы, озырается на зазывъ и рушае зъ мисця; вся отара наче на знакъ чародійнои лиски слидкуе за нымы, збираючысь коло чабана навколо.

* *

Винъ не зневъ ни батька, ни неньки, не зневъ навить сво-го ймення; пам'ятае тильки себе хлопцемъ-пидпаскомъ, а якъ опынывся на степу, не прыгадае вже. Стари чабаны казалы, що воны найшли його у тырси несповытого, дытыною ще, далы йому призвыще „Цуръ-Пекъ“ (чабаны звуть „Цуръ-Пекъ“ ягнятко, що народыться не тоди, колы йому слиздъ), перехрестылы його, по-чепылы на шыю мидный хрестыкъ, пидкынулы його пидъ козу и вынянчылы въ степу. И ставъ йому черноморський степъ за-мисць ридной неньки, а буйнесенъкы—замисць батенька. Не разъ роилася йому въ голови думка:—Ta чый же я сынъ?—Ма-буть дивочый, безбатченко!—видповидалы чабаны, але жъ за-для Цуръ-Пека се була не зовсімъ зрозумила видповидь, и винъ мир-кувавъ про се на самоти.

Высоченько пидбылося сонечко, прыпикае. Въ степу ажъ млюсно. Скризъ тыхо, навить тырса не зашуршыть; степъ немовъ дримае, або прыслушується до чогось, неначе дожыдае якогось свята... Тильки инколы де-небудь ящирка зацокотыть, або оса за-веде сварку та бійку зъ тарантулою, чы пролетыть бжола, прогу-де всимъ свое ци-и-и-и-и, и знову все стыхне. Тутъ шыроко, прос-торо, усе дыше жыттямъ; тутъ воля,—воля безъ краю, воля не-знайома зъ пашпортамы, воля бродяги.

Цуръ-Пекъ глянувъ у бикъ,—помишиныки и собаки сплять, його жъ отары и не выдко,—десь знову пирнула у море травъ. Отъ винъ вставъ, окынувъ орлынъмъ окомъ степъ и гукнувъ:— Гей, цо, балабій, цо!

Зибравши свое військо, Цуръ-Пекъ сивъ знову, выйнявъ сопилку, и сумна писня журльвою хвылею покотылася по сумному безкрайому степу. И чабанъ усе грае, высипивуе свою тугу, та

дывыться кудысь далеко, де земля, казавъ бы ты, сходыться зъ небомъ. Тамъ у мраци нибы розльваются чудови озера зъ чаривными будынкамы, про яки винъ чувъ хлопцемъ въ казкахъ видъ чабанивъ. Выспивуе чабанъ, а слъзы тремтять йому на очахъ.—Чого се такъ?—думае Цуръ-Пекъ.—Чого мени не достае? Сонце грѣ, мени тепло, биля мене собакы, вивци... Безбатченко!...—роиться йому въ голови.—Богъ зъ нею!... та тильки бѣи Богъ прывивъ побачыты, и я бѣ ставъ другымъ чоловикомъ!...

Сирко сидыть биля „безбатченка“, не пускае пары зъ рота и слухае чабанську писню, дывлячысь тежъ кудысь далеко, а навкругы ихъ пасеться отара. Ажъ ось писня умовкла. Сирко прокынувся и глянувъ на своего хазяина.

— А що, товарышу вирный,—пытае ласкаво Цуръ-Пекъ,—лепсько намъ теперь?

Песь замахавъ хвостомъ.

— А в-осены погано, мокро, холодно, що й лягты не можна?

Сирко заскавучавъ.

— Эге, звисно, погано! Пам'ятаешъ зиму, якъ мы у коши передъ вогнышемъ грилысь, якъ витеръ стогнавъ та насъ хуртовына занесла? Зазналы мы лыха! Ага, гавкаешъ! Ты бѣ мене краще покынувъ, пишовъ у село до людей, котри тебе такъ прывитали.

Сирко почавъ терты ласкаво своею кудлатою мордою по чабановимъ лыци.

— Ну, вирю, вирю, що ты мене не покынешъ.—И винъ погладывъ його по спыни.—А за вовкамы дуже затужывъ?

Очи у вовкодава розжеврилисѧ, и винъ загарчавъ.

Чабанъ и Сирко розумили одынъ одного. Та воно инакше и не могло буты. Якъ останнього разу Цуръ-Пекъ бувъ у сели (а се було десять рокивъ назадъ), винъ вытягнувъ зъ рову цуцения, взявъ його въ степъ и вынянчывъ за пазухою, выгриваючи своимъ тиломъ. Теперь же Сирко—здоровенный песъ, завбильшки зъ теля, зубы з'йивъ на вовчимъ м'яси. Чабанъ и Сирко николы не розлучалисѧ; вкупи спалы та разомъ дилылы радисть и горе. Заслабне, бувало, чабанъ, то й Сирко слабый; весело чабанови—и Сиркови тежъ... Цуръ-Пекъ выйнявъ зъ кышени люльку, напхавъ въ неи пучкою тютюну, выкрасавъ огню и закурывъ. Серпанкою потягнувъ сыненъкъ дымокъ по-надъ головами щасливыхъ товарышивъ. Пидайшовъ цапъ, ставъ на задни

ноги и поклавъ передни чабанови на плечи. Сирко, побачывши таку цапыню незвычайнистъ, пидплыгнувъ и видтягнувъ рогатого за вухо на бикъ. Цапъ почавъ бофкатыся зъ псомъ, котрый гарчавъ.

— Годи, годи!—крыкнувъ Цуръ-Пекъ на ныхъ, усмихаючись. Кынувшы бійку, борци пидішлы до чабана и полягалы коло його нигъ. Вивци за цапомъ ляглы тежъ соби, ремыгаючи.

Чабанъ задумався не тильки надъ тымъ, хтб була його ма-
ты. Зачувши, якъ гуркотыть гримъ, винъ не розумивъ, що се
таке; хоча йому й казалы чабаны, що се Святый Илько йиздить
у берлыни, що се все видъ Бога, але жъ йому у голови щось
таке роилось, що не давало йому супокою. Винъ прыкыпавъ очы-
ма въ блыскавку, прыслухувався, якъ віе витеръ, якъ шуршыть тыр-
са. Миркувавъ соби, одъ чого то видъ однієи травы вивця робыть-
ся товстою, а видъ другои—лепеховатою. Збиравъ рижни зилля
и надъ нымы тежъ бейкатывся: варывъ, дававъ ихъ овечатамъ,
але жъ зъ сього ничего не выходило. Двадцать рокивъ гнитыла
йому голову ся цикавистъ, а винъ усе копався у свому неосви-
ченому розумови. Кожного дня думавъ Цуръ-Пекъ, думавъ, и ни до
чого не додумався. И въ таки хвылыны у йому здіймалась бортьба.
Винъ скоплюевався, лаявся, выймавъ з-за гайтана ножа, нациляв-
ся нымъ, мовъ хотивъ когось заризаты, неначе передъ нымъ
стоявъ хтось и глузувавъ зъ його думокъ, бывъ себе кулакомъ
у груды, обіймавъ Сирка, цилувавъ його, видпыхавъ видъ себе,
знову клыкавъ, гладывъ и просывъ прощення... А потимъ выймавъ
сопилку, и чудова степова писня неслася далеко видъ заплака-
ныхъ очей дыкаря и заспокоювала його збурене серце. Тоди
винъ бажавъ прыгорнуты до себе цилый світъ, усихъ, навить
кузочки, прыгорнуты до грудей, та такъ прыгорнуты щильно,
щобъ роздавыты свое серце, щобъ воно бильше не былось. Багато
дe-чого передумавъ на одынци чабанъ, але його думки заховавъ
нимий степъ, и никто ихъ не знавъ. Може й видчувавъ одынъ
хиба Сирко, може тежъ мучывся за своего товарыша и багато дe-
чого переказавъ бы, та Богъ не давъ йому мовы. Ось разъ, въ
таку годыну Цуръ-Пекъ прожогомъ прыпавъ ухомъ до земли.
Сирко насторожыўся. За килька хвылынъ задзвонылы дзвиночки,
пиднялась курява, чымъ разъ бильше наблыжаючись до отары.
Собакы прокынулись, забрехалы и кынулись мытту у-передъ
Отара заворушылась.

— Циба!—гукнувъ чабанъ, и псы розбрелысь, кожный на свое мисце. Пид'ихала тройка добрыхъ коней, а навколо неи п'ять людей селянъ верхамы. На визку сидивъ урядныкъ. Чабанъ и Сирко оглядали цикаво незваныхъ гостей. Урядныкъ злизъ и пидішовъ до Цуръ-Пека. Селяне позлазылы зъ коней и пишли за нымъ.

- Чыи вивци?—спытавъ по-московськы урядныкъ чабана.
- Панськи.
- А хто панъ?
- Не знаю.
- Якъ-то? Ты не знаешъ, у кого служышъ?
- На вищо мени знаты. Я все дистаю зъ гарбы, а туды вже видъ пана харчъ прывозыть на мыть.
- Де Иванъ Патлатый?
- Хто?
- Патлатый Иванъ?
- Иванъ?
- Ага!
- Такого у насъ нема.
- Не правда!... Ты хто такый?
- Чабанъ.
- Якъ тебе звуть?
- Цуръ-Пекъ.
- А им'я?
- Им'я?... Им'я?... Чабанъ!
- Та се твое „занятie“, а им'я якъ?
- Кажу—чабанъ!
- Селяне засміялысь.
- Дуракъ!—крыкнувъ урядныкъ.—Якои ты виры? Богу молышся?
- Цуръ-Пекъ знявъ куйнару и перехрестыўся.
- Ну, значыть православный?... Якъ же тебе кличутъ: Иванъ, Петро, Микола?...
- Цуръ-Пекъ.
- Тыфу! Покажы свій пашпортъ!
- Цуръ-Пекъ вытрищывъ очи, ничего не розуміочы. Сирко споглядавъ то на своего хазяина, то на гостя.
- Твій выдъ на жыття?
- Мій выдъ?

- Такъ!
- Дывиться, я жъ осьдечки.
- Селяне пырнулы эо смиху.
- „Бумага“ така для жыття выдается!—пояснывъ урядныкъ.
- Цуръ-Пекъ здвыгнувъ плечымъ й покрутывъ головою.
- Безъ пашпорту жыты не можна!
- Чабанъ усмихнулся.
- Отсе таке у-перше чую, що безъ якоись „бумагы“ жыты не можна. Якъ се—я жывый чоловикъ, а у мене вашои „бумагы“ нема; та на вищо вона мени здалась?
- На вищо, на вищо!—перекрывловавъ урядныкъ.—А для то-го, щобъ... щобъ ты, „оболтусъ“, мигъ свободно жыты.
- Та мени въ степу и такъ свободно: куды захочу, туды й пиду!
- Урядныкъ з-пересердя побиливъ, якъ крейда.
- Я тебе, поганцю, пытаю послидній разъ: йесть у тебе пашпортъ?
- Цуръ-Пекъ глянувъ на Сирка, нибы пытаючи його—що, Сирку, чы не знаешь ты, про вищо нась пытаютъ?
- Песь заклипавъ очыма.
- Чабанъ нибы зрозумивъ и такъ одризавъ:
- Ни, нема у нась того, и скильки жывемо, про се николы не чувалы.
- Брешышъ, каналія! Ты йесы Иванъ Патлатый, ты скрываешся: ты волоцюга, утикъ зъ Сыбиру, я тебе по особливыхъ знакахъ пизнавъ!
- Цуръ-Пекъ не розумивъ, що таке Сыбиръ, що воно означае волоцюга, видкиля винъ мигъ утикаты, хто и на вищо за нымъ шукають, чого видъ нього хочуть, що на нього спыхають. Винъ стоявъ закляклый.
- Ты пидешъ, брате, зъ намы!...
- Куды? За чымъ, колы мени й тутъ добрѣ?... Никуды я видсиль не пиду!
- Урядныкъ ажъ затрясся и вхопывъ Цуръ-Пека за плечи, але жъ въ ту саму хвылю кынувъ Сирко на груды ворогови, и якъ бы той въ часъ не выпустывъ чабансъкыхъ плечей, песь напевно перегрызъ бы йому горло.
- Циба!—крыкнувъ чабанъ. Сирко опустывся на землю. Урядныкъ оперезавъ його нагаемъ, але лыце чабана занялось вог-

немъ, въ очахъ пробигла наче блыскавка, а въ руци його блыснувъ величезный нижъ.

— Себе дозволяю быты, але за собаку я тоби жывитъ роспорю!

Урядныкъ вытягнувъ шаблюку й гукнувъ до селянъ:

— В'яжить того розбійника!

Ти, побачывши нижъ у розлюченого звиря, зробылы не хотячи крокъ напередъ и зупынlyсь. Сирко, настовбурчывши шерсть, загарчавъ на ворога. Чабанъ свыснувъ, и за хвылыну вси собаки-вовкодавы оточылы його, вышкирылы зубы и лышъ дожыдалось казаяського наказу, щобъ розирваты гостей въ шматки. Прыизжи замерлы, бо силы булы не ривни. Цуръ-Пекъ, засунувши нижъ у гайтанъ, зложывъ руки на груды и сказавъ до селянъ:

— Ну чого жъ сталы? Берить, колы велено!

Не далеко выдко було, якъ прокынулись товарыши у помичъ Цуръ-Пекови одъ його състыту и ишлы до нього.

Селяне ззырнулись та чымъ дужчъ на коней и мытту кынулись видъ отары.

Такъ и пойхавъ ни зъ чымъ урядныкъ. Въ степу стало знову тыхо. Цапъ уставъ, побривъ у-передъ, и вся отара зъ гарбою рушыла за нымъ. А по середыни ішовъ велично Цуръ-Пекъ зъ Сиркомъ, пиднявши гордовыто голову.

На другой день знову прыбигъ урядныкъ, а зъ нымъ десятеро верховыхъ зъ ломакамы. Одначе имъ прыйшлось знову повернуты голобли видъ Цуръ-Пека, бо назустричъ выйшли чабаны зъ ножамы.

Мынувъ тыждень; въ степъ прыйшовъ гречкосій и заяывъ Цуръ-Пекови, що до села прыпленталась його слаба маты й хоче зъ нымъ хочъ на-останци побачыться, бо така хвора, що може й не выдужае. На сю звишту чабанъ замыслывся, потимъ якось ясно усмихнувшись, ударывъ „куйнарою“ объ землю й гукнувъ:— Сирку!—Дали закынувъ на плечи „кгерлыкгу“ та й заспивавъ:

Гей, та степы жъ мои,

Гей та шыроки...

И два нерозлучни товарыши подались за гречкосіемъ, простиуючи у село. Цуръ-Пекъ ішовъ все дали й дали видъ отары... А згодомъ чорнила тильки його „куйнара“. Винъ оглянувшись, кынувшись прощальний поглядъ на отару, зитхнувъ тяженъко и сchezъ зъ круговыду.

* *

Ранкомъ пидходывъ чабанъ до села. Червоне сонце з-за обрю небесного выглядало на-половыну. Густый сывый туманъ пиднимався до горы шырокымъ майломъ. Витерь подыхавъ; били хатки пышалысь помижъ зеленымы садкамы, що мылышя въ роси, блышали и грились проты сходячого сонца. Село ожывлялось: зъ дымаривъ ишовъ дымокъ; видчынялысь ворота, скрыпили возы. Селяне выйзидылы у поле. Дидуганъ-чередныкъ збиравъ чeredу; бабы зганялы худобу, що ревила все гэлэнсніше та голо-сніште...

Ажъ ось сонце пиднялося, туманъ розійшовся й шырокымъ дзеркалдовымъ поясомъ вызначылася ричка. На берези сидила русыва дивчына й пасла гусята, робыла зъ очерету „качечки“ и пускала ихъ по води. Якъ ось вона зырнула на бикъ, перелякалась и неначе опарена дременула у село, репетуючи:—Чабанъ, чабанъ иде!...—Побачывши Сирка, собаки ажъ залылысь, гавкаючи. Люде дывыльсь на чабана, якъ на яке чудо. Дитвора ховалясь за спидныци жинокъ, смокчучы рукава своихъ сорочокъ и боязко поглядаючи з-пидъ лоба. По-пидъ тыномъ дви дивчыны щебеталы помижъ собою:

- А дывысь, який станъ бравый!—казала одна до другои.
- Щд станъ—ты подывысь, яки у нього брави очи!
- Матинко, який прудысты!
- Шо й казаты! Одно слово—орель!
- Отъ якъ бы мени такого человека!—зирвалось зъ языка у обохъ дивчатъ разомъ.

Чабанъ глянувъ на ныхъ. Дивчата засоромыльсь и кынулись зъ реготомъ у хату, видкиля вже вызыралы ихъ лыця, якъ макивъ цвить. Одынъ человикъ зупынывся, змирывъ очыма чабана-велыта, почухавъ потыльцу и сказавъ:

— Отъ парубокъ, такъ парубокъ! Справдешній Голіафъ!—Потимъ добре выляявся,—се-бъ то похваливъ велыта такъ, що дивчата вже не вызыралы з-за хаты.

Чабанъ пыльно, зъ цикавостю розглядавъ незнайэми йому речи. Йому у той часъ було якось ніяково: його чэгэсь бравъ острахъ, якъ того вовка, що зловылы въ клитку. Провидныкъ прывивъ його до хаты, де на даху выднилася бляшана дощечка, а на ній було надруковано зъ малюнкамы: „Волостьная: Правлѣнѣя“; чабанъ увійшовъ у волость.

— Тобъ чаво треба?—спытавъ старшина, закыдаючи по московському.

— Та... тутъ... казалы... моя маты... слаба... Такъ отъ я й... прыйшовъ.

— Пожды, любезный, на двори и ожыдай супокійно чергы.

Цуръ-Пекъ зъ сього тильки й дорозумився, що треба пидождати а двори, що винъ и зробивъ—сивъ на прызыбу, а Сирко лигъ коло його нигъ.

Юрба цикавого люду всунулася у ворота. Чабанъ никого не бачывъ; винъ пидперъ долонями голову й дывывся у землю. На подвир'я в'ихавъ знайомый урядныкъ. Чабанъ почувъ щось лыхе. Сирко загарчавъ.

— Звязать поганця!—заверещавъ урядныкъ на есе горло до соцькыхъ, показуючи пальцемъ на чабана. Нихто не рухнувся зъ мисця.

-- Отже матери нема?!—стогономъ вырвалося зъ грудей чабана. Голова його упала на груды, а кгерлыкга на землю. Чабанъ знявъ зъ себе гайтанъ зъ ножамы и власноручно виддавъ старшини. Вси здывувалысь. Тоди пидійшли до його соцьки. Сирко вышкирьвъ зубы.

— Не рушъ!—сказавъ чабанъ.—Цуръ-Пека звязалы; винъ стоявъ нерукомо и не скыдався на лютого звиря, годованця вильного степу, а выглядавъ на покирну дытыну. Зъ Сиркомъ тежъ щось зробылося незрозумиле. Пидибравши хвоста и вытягнувши в'язы, песъ наче прохавъ звязаты й його. По наказу уряднинка чабанъ увійшовъ знову до хаты, звеливши Сиркови лежаты тыхо на двори. Въ волости зробылы зъ нимъ слизство, пысалы, палылы сыргучъ, былы по папери печаткою. Колы чабанъ знову выйшовъ на подвир'я, то оглянувся зразу навколо.

— Сирку, Сирку!—клыкавъ винъ товарыша.

Жалибне выття почулося зъ зачыненои клуни. Сирка заперлы.

У чабана блыснулы очи, зубы заскрготалы, а лыце побилио. Винъ ғеанувся до клуни, але узброени соцьки оточылы його й повелы у губернію. Усю дорогу Цуръ-Пекъ ишовъ задуманий.

— Сирко вые... Убьють, убьють його!...—роилося у важкій голови чабана. Въ губерніи у судейського слизчаго знову його роспытауvalы, пысалы и знову кудысь повелы. Цуръ-Пекъ не разумивъ,

що се зъ нымъ роблять? Колы й на чимъ се все скинчыться? Ажъ ось прывелы його до в'язныци. Тяжки зализни двери рыпнулы, видчынылысь; задзвенивъ замокъ и поклавъ кинецъ вильному жытту чабана. Якъ скинчылося слідство, розв'язалы Цуръ-Пекови руки и впустылы до арештанського гурту, котрый заворушывся й загудивъ, неначе рій. Уси дывувалысь велытови. Цуръ-Пекъ сивъ и водывъ несамовою очыма. Арештанты обступылы його и сміялыхъ.

— Ничого, прывыкнешъ!—кепкувавъ злодій-цыганъ.—Не сопы, не дуйся, якъ шкуратъ на вогни, а то луснешъ!... Начальство сльозы пролыватыме!...

Валка зареготалась. Цуръ-Пекъ пиднявся, кайданыкы шаражнулысь на бикъ, и винъ пишовъ до дверей, важко дыхаочы; очи занялыхъ вогнемъ, губы поблидлы. Уси прытыхлы й чекалы, що буде дали.

— Куды лизешъ? що вдаешъ дурня?—крыкнувъ на нього пидофицеръ и штовхнувъ чабана у груды. У-гори майнувъ велычезный кулакъ, и надзорець-пидофицеръ гепнувъ на килька крокивъ шкереберть. Писля сього Цуръ-Пека засадылы по наказу начальства на другий поверхъ, въ „одыноку“.

Третій мисяць сыдты чабанъ в-заперти, не разуміючи за вищо.

— Колы выпустяты?—якось то винъ спытавъ у волюцюги.

— А Богъ його святый знае! Якъ судъ розсудыть...

Але слово „судъ“ було такимъ самымъ звукомъ для Цуръ-Пека, якъ и слово „пашпорть“.

* * *

Ничъ. Все спыть. Тыхо. Чуты тильки ривни крокы варто-вого та оклыкы: „Хто йде!“... Не спытесь чабанови. Слабы стонъ вылитае зъ його грудей, бъеться объ засмальцовані стины буцыгарни и знову вертается до арештанта. Нихто його не чуе. Чабанъ кыдаеться на вохкій соломи. Йому млосно. Млявый, винъ спавъ зъ лыця; його обгортает нудъга по свой батьківщыни, по широкому вильному степу. Чабанъ два дни вже ничего не юистъ.

— Сирко... що зъ нымъ!... Тильки бъ побачыты його, тильки бъ разъ, одынъ разъ дыхнуты у степу, а тоди... тоди...

Передъ нымъ малюеться степъ. Ось Цуръ-Пекъ бачыть себе, що nibы винъ сыдты на пахучай трави, грае на сопилци,

а Сирко и цапъ ластяться до його, а навкругы отара... „Твій пашпорть?“—чується слово урядника.—За вищо мене мучать, за вищо сюды кинули мене, якъ звирюку?... На що розлучылы зъ Сиркомъ?... Я жывъ у степу и мени добре було, и Сиркови такожъ. Я тоди бувъ дужый, а теперъ немичный: руки дрижать, груды запалысь... Тутъ нудно, нема чымъ дыхаты, а у степу вильно... Сирку!... Бидолашныи Сирку! Його такожъ заперлы... Винъ вые!...

Чабанъ скочывъ шпарко зъ соломы и глянувъ мутнымъ, слабымъ поглядомъ у викно и немовъ заклякъ на мисци. З-за хмары вырынувъ мисяць и освityвъ ничъ... Далеко чернився степъ.

— Вые, вые!...—шепче Цуръ-Пекъ. Велычезни крапли холодного поту покрылы його шыроке чоло.—Вые... се винъ!... Якъ левъ кинувся чабанъ до викна, ухопывся за кграту зализну и рванувъ і килька разивъ. Кграта подалась. За хвылыну Цуръ-Пекъ бувъ вже за муромъ в'язныци...

Недалеко й справди розлягалося выття Сирка. Чабанъ бигъ. Кланцнувъ замокъ рушныци, роздався выстріль вартового... В'язныци прокынулась, заворушылась... Схудлый Сирко, що воликъ за собою перегрызены і налигачъ, кинувся въ обіймы чабанови пидъ выстрилы вартовыхъ.

— Скорійше, скорійше, товарышу, въ степъ!... Стій... духъ сперло... Щось... у груды коле...—ледве промовывъ Цуръ-Пекъ, спотыкаючись, и якъ сніпъ повалыўся на землю... Варта, що кинулася зъ в'язныци на здогинъ за в'язнемъ, знайшла його мертвымъ. Сирко жалибно вывъ, прытульвши волохату морду до простріленыхъ грудей безпашпортного товариша...

